

EEN GEDENKSTEEN VOOR JAN BARKMAN

Eef Arnolds ¹ & Bernhard de Vries ²

¹ Holthe 21, 9411 TN Beilen

² Roerdomplaan 222, 7905 EL Hoogeveen

Arnolds, E. & de Vries, B. 2005. A memorial stone for Jan Barkman. *Coolia* 48(2): 41-43.

On 5 November 2004 a memorial stone with plaque was unveiled in honour of the efforts of Prof. Dr. J.J. Barkman for the conservation of the nature area 'De Borkelt' south of Rijssen. This heathland area contains extensive scrub of *Juniperus communis*, a rare and threatened plant community in the Netherlands. The nature reserve is unique in the localized presence of calcareous loam, giving rise to the occurrence of rare phanerogams and fungi. The area was threatened around 1970 by the intended construction of a highway, but Barkman succeeded in changing the plan, especially by referring to the particular mycoflora, so that the road was constructed north of the juniper scrub.

Als u zich via de A1 oostwaarts spoedt richting Hengelo, en verder naar Duitsland, valt het u wellicht op dat er onder Rijssen een merkwaardige bocht in de weg ligt. De snelweg is er diep ingesneden in de stuwwal van Rijssen en op het noordelijke talud groeien behalve veel Gaspeldoorns (*Ulex europaea*) enkele jeneverbessen, stille wachters naast het voort-jakkerende verkeer. Wakels worden ze in Twente genoemd. Op een topografische kaart is te zien dat het veel logischer was geweest om de A1 daar rechtdoor te trekken, dwars over het zuidelijk gelegen heideveld. Dat was aanvankelijk ook de bedoeling, maar begin jaren zeventig is het tracé op het laatste moment aangepast dankzij een actie van Jan Barkman, toen directeur van het Biologisch Station te Wijster van de Landbouwuniversiteit en hoogleraar plantenecologie aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

Jan Barkman was destijds bezig met een diepgaand onderzoek van jeneverbesstruwelen in Noordwest-Europa. Hij bestudeerde de typologie, microgezellschaften en het microklimaat van deze intrigerende vegetaties, in feite onze enige inheemse naaldbosgemeenschap. Hij was de eerste Nederlandse onderzoeker die paddestoelen betrok bij vegetatiekundige studies en in de herfst kroop hij weken lang door de weerbarstige, stekelige struwelen, meestal vergezeld door zijn assistenten, aanvankelijk Ab Masselink, later Bernhard de Vries. Over zijn eerste ontdekkingen heeft hij een artikel in *Coolia* gepubliceerd (Barkman, 1964). Later volgde een voorlopige samenvatting van de mycosociologische resultaten (Barkman, 1976). Ook zijn tabel voor *Galerina* (Mosklokjes) in Nederland kwam voort uit de rijkdom van deze groep in jeneverbesstruwelen (Barkman, 1969). Helaas is het nooit gekomen tot een publicatie van de volledige onderzoeksgegevens, noch van de vegetatie, noch van de mycoflora. Jan Barkman overleed in 1990 tijdens een vegetatiekundig congres in Schotland. Gegevens van enkele terreinen zijn later uitgewerkt door Bernhard de Vries en Eef Arnolds (de Vries & Arnolds, 1994).

Ten tijde van het onderzoek door Jan Barkman waren jeneverbesstruwelen in Nederland al schaars en zeer lokaal. Het struweel ten zuiden van Rijssen was niet alleen uitgestrekt en gaaf, maar vooral bijzonder doordat op lemige plekjes een speciaal vegetatietype

voorkwam, gekenmerkt door planten als Bosaardbei (*Fragaria vesca*) en Geelhartje (*Linum catharticum*). Dit type struweel, door Barkman provisorisch aangeduid als Fragario-Juniperetum, komt in Nederland verder alleen voor op luttele vierkante meters in Willinks Weust bij Winterswijk.

In de Borkelt werden zeer bijzondere paddestoelen gevonden, karakteristiek voor graslanden op kalkhoudende grond, bijvoorbeeld de Blauwe molenaarssatijnzwam (*Entoloma bloxamii*) en de Donkere wasplaat (*Camarophyllopsis phaeophylla*) (Arnolds, 1975). Een van de collecties belandde ongedetermineerd in het herbarium en werd door Kees Bas beschreven als een nieuwe soort, *Pseudobaeospora pyrifera* Bas & L. Krieglst. (Bas & Krieglsteiner, 1998), tot nu toe de enige vondst in Nederland. Het is overigens opvallend dat het betreffende kilometerhok (232-477) niet voorkomt op de lijst van 200 mycologisch belangrijkste terreinen van Nederland (Jalink, 1999).

Toen Jan Barkman er omstreeks 1970 lucht van kreeg dat het tracé van de nieuwe snelweg dwars door ‘zijn’ struweel liep, begon hij de minister van Rijkswaterstaat te bewerken om de weg een beetje op te schuiven. Hij stelde een zuidelijker tracé voor, maar uiteindelijk werd de weg pal ten noorden van het jeneverbesstruweel aangelegd. De uitzonderlijke mycologische waarden vormden een belangrijk argument om de A1 iets om te leggen. Sindsdien staat de knik in de weg regionaal bekend als de ‘bocht van Barkman’.

Om het vruchtbare initiatief van Jan Barkman te gedenken is op 5 november in de Borkelt een klein monument onthuld. De onthulling geschiedde door zijn weduwe Riek Barkman in gezelschap van zijn dochter Marijke en een selecte groep vrienden en collega’s. Het is een grote zwerfkei met daarop een bronzen plaquette. De tekst is in bijgaand kader weergegeven. Het initiatief voor het monument is uitgegaan van Jacques de Smidt, destijds collega van Jan Barkman in Utrecht en gepassioneerd heideonderzoeker. Zijn idee werd door Staatsbosbeheer omarmd en gematerialiseerd. Een beetje jammer dat de uitzonderlijke mycoflora van het terrein in de tekst niet genoemd wordt, want dat was een motief voor Barkman om zich extra in te spannen voor behoud van de Borkelt, zoals ook uit zijn correspondentie met Rijkswaterstaat blijkt.

Onthulling van de gedenksteen door mevrouw Barkman. Op de achtergrond is gedeeltelijk het Jeneverbesstruweel te zien (met dennen).

De gedenksteen is geplaatst op de plek waar aanvankelijk de middenberm van de snelweg was geprojecteerd. Daardoor krijg je als bezoeker een goed idee van wat er verloren was gegaan als de weg volgens het oorspronkelijke plan zou zijn aangelegd. En dat is veel, want het jeneverbesstruweel ligt er prachtig bij. Er is nauwelijks sprake van vergrassing en boomopslag is goed onder controle. Een compliment aan de terreinbeheerders van Staatsbosbeheer is dan ook op zijn plaats. Het doorlopende geronk van verkeer op de A1 doet wel afbreuk aan de beleving van dit overigens zo verstilde landschap, maar dat moeten we maar op de koop toe nemen.

Het zou trouwens interessant zijn om te weten hoe de mycoflora van de Borkelt er nu bij staat, want recente inventarisatiegegevens zijn ons niet bekend.

Literatuur

- Arnolds, E. 1975. Notities over *Hygrophorus* I. *Hygrophorus rugulosus* var. *phaeophyllus*, nieuw voor Nederland. *Coolia* 18: 70-75.
- Barkman, J.J. 1964. Paddenstoelen in jeneverbesstruwelen. *Coolia* 11: 4-29.
- Barkman, J.J. 1969. Het geslacht *Galerina* in Nederland. *Coolia* 14: 49-86.
- Barkman, J.J. 1976. Terrestrische fungi in jeneverbesstruwelen. *Coolia* 19: 94-110.
- Bas, C. & Krieglsteiner, L. 1998. *Pseudobaeospora pyrifera*, a new species found in southern Germany and The Netherlands. *Z. Mykol.* 64: 203-206.
- Jalink, L. 1999. Op zoek naar de mycologische kroonjuwelen van Nederland 1. De 200 meest waardevolle kilometerhokken. *Coolia* 42: 143-162.
- Vries, B. de & Arnolds, E. 1994. Veranderingen in de mycoflora van drie jeneverbesstruwelen. *Coolia* 37: 51-71.

TEKST OP DE GEDENKSTEEN VOOR JAN BARKMAN

*Moeten wakels wijken
om het doel te bereiken....*

Op deze plek was het A1 tracé gepland. De ecooloog Jan Barkman wist, uit liefde voor de monumentale jeneverbessen op dit veld, de ingenieurs te overtuigen het tracé aan te passen. Met een knik in de huidige snelweg is dit bijzondere ecosysteem, het geheimzinnige bos, bewaard gebleven.

Prof. Dr. Jan Barkman (1922-1990) was hoofd van het Biologisch Station Wijster en hoogleraar botanische ecologie aan de Universiteit Utrecht.